

Szantai Gergely fia Pál, bátai apát (1400-1424)

A középkori ember mentalitásának kiváló kutatója, Huizinga, A középkor alkonya című művének első fejezete *Az élet feszültsége* címet viseli. Ebben elmondja, hogy a középkori embernél az élet kontúrjai sokkal élesebbek voltak, mint jelen korunkban. Az életet az állandó ingadozás, a féktelen öröm és az elkeseredés, a kegyetlenség és bensőséges megindultság, a nagy bűnök és még nagyobb bünbánatok jellemezték.¹ Ennek a középkori embertípusnak volt igazi képviselője Pál bátai apát, akinek jellemrajza szerencsénkre igen jól körvonalazható, mert nagyon sok forrás maradt ránk negyedszázados apátsága idejéről.

A bátai bencés apátságot 1093 körül Szent László király alapította.² 1093. április 17-én a Húsvétot a király Bodrogban ünnepelte, s nyilván ekkor állíttatta ki azt a privilégium levelet a bátai apátság részére, amelyben birtokainak határait körülírta.³ Az ezt követő évszázadban csak birtokainak említésével találkozunk az oklevelekben, amikor valamely szomszédos birtok kapcsán említik.⁴ Már ekkor jelentős apátság lehetett, hiszen a Luccai kódexben fennmaradt 12. századi adat szerint a Szent Mihály apátság servitium annata-ja 133 aranyforint volt.⁵ 1242. februárjában a tatárok elpusztíthatták, hasonlóan a szomszédos cikádori monostorhoz.⁶ A tatárjárás után az uralkodó az apátság kegyuraságát főuraknak adományozta. 1267-ben a kegyura Koromszói Péter fia István volt,⁷ 1291-ben pedig III. András király Kemen baranyai ispánnak adományozta.⁸ A tartományurasság időszakában a szomszédos birtokosok és a volt kegyurak is rendszeresen zaklatták, birtokait lefoglalták. 1311-ben a kalocsai érsek elfoglalta Apatint, a pécsi püspök pedig Nyáradot és a hozzá tartozó 6 falut. 1311 után Koromszói István és Bakócai Egyed nem akarván elfogadni, hogy a kegyuraságot a király elvette tőlük kirabolták az apátságot.⁹ Az 1330-as évek közepén került az apátság élére a cseh származású Boleszláv apát, aki megkezdte az apátság anyagi helyzetének rendezését.¹⁰ Nagy befolyással rendelkezett a bencés renden belül is, hiszen 1335-ben a pápa a pannonthalmi, garamszentbenedeki és bátai apátokat bízta meg a rend reformját előkészítő rendi káptalan megszervezésével, 1337-ben pedig a pápa parancsára a reformszabályzatot neki kellett eljuttatnia a monostorokba.¹¹

Boleszláv apát monostora jogainak védelmében a pápát is megkereste. 1337-ben XII. Benedek pápa levelet intézett az esztergomi érsekhez, amelyben felszólította a bátai apátság jogainak és birtokainak védelmére.¹² 1340-ben még Avignonban is járt, hogy biztosítsa apátságának jogait.¹³ Az apátság súlyának növekedését jelzi, hogy a század közepére az apátság servitium annata-ja 173 aranyforintra emelkedett.¹⁴

¹ HUIZINGA 1979, 2-28.

² Ezt XII. Benedek pápa 1337. évi oklevele említi. – KOLLER II. 467., lásd még GYÖRFFY 1977, 3-4. sz. 554.

³ A Szent László által kiállított kiállított privilegiális levél fennmaradt részletét Kristó Gyula vizsgálta. Megállapítása szerint a hamis oklevél olyan részletadatokat tartalmaz, amelyből következtetéseket lehet levonni a pécsi püspökség alapítására, alapítás-kori etnikai viszonyaira. – KRISTÓ 1985, 16.

⁴ ÁUO I. 116-117., PRT. X. 510.

⁵ FRAKNÓI 1878, 136-138.

⁶ Báticaszék története 1997, 212-215.

⁷ ÁUO. I. 172., PATTON 1996, 50-51.

⁸ FEJÉR VII/1. 135-137.

⁹ KOLLER. II. 467. – Az eseményeket XII. Benedek pápa 1337. március 28-án kelt bullájából ismerjük. „Bakócai Egyed és Koromszói István ugyancsak pécsi egyházmegyei világiak, akik igaztalanul arra törekednek, hogy a monostor kegyurai legyenek, az említett monostort kiváltságleveleiktől, kelyheiktől, drága ruháiktól és főpapi jelvényeiktől, tudniillik apáti süvegeiktől, pásztorbotjaitól, könyveiktől, sok aranyától és ezüstjétől, nemkülönben számtalan falujától, szőlőjétől, halászóhelyétől, telkétől és rengeteg más, a monostorhoz tartozó javaitól igazságtalanul megfosztották és kifosztva kezükben tartják”. Bába évszázadai 1993. 25.

¹⁰ PRT. XII/B. 121.

¹¹ PRT. II. 384-385.

¹² KOLLER II. 467.

¹³ KNAUZ 1890. 71.

¹⁴ Luccai jegyzék. – FRAKNÓI 1878 136-138. le., PRT. II. 192.

A 14. század második felében a bátai apátság helyzete tovább erősödött. Ezt mutatja az a tény, hogy 1359. április végén Nagy Lajos király Szerbiába vonulva Bátán járt,¹⁵ 1367. szeptember 15-én pedig Fábián apát kérésére Nagy Lajos király átíratta Szent László 1093. évi privilégium levelét¹⁶. 1377. február 19-én halt meg I. Pál apát. Ránk maradt sírköve arról tanúskodik, hogy az apátságban ekkor az Európában uralkodó stílusirányzatnak megfelelő alkotások születtek.¹⁷

Az előd: János apát

Pál apát elődje János apát volt. Apátságának időszaka az apátság virágzásának kezdete, erről tanúskodnak a szép számban fennmaradt források. 1395-ben Zsigmond a boszniai hadjáratba vonulva a húsvéti ünnepeket Bátán töltötte. Április 9-én, nagypénteken levelet keltezett Bátáról.¹⁸

1399-ben a pécsváradai és a bátai apátok a magyarországi bencés rend elnökei,¹⁹ 1400. májusában IX. Bonifác pápa megerősítvén az esztergomi érsek jogait, a bátai apátságot is azon helyek között említi, amelyek nem a helyi püspök joghatósága, hanem közvetlenül az esztergomi érsekhez tartoznak.²⁰

János apát erőteljes birtokrestaurációs politikát folytatott, s jogi úton próbálta visszaszerezni az apátság közben lefoglalt javait. E perek a két nagybirtokos szomszédal, Bátmonostori Töttös Lászlóval és Szekcsői Herczeg Péterrel folytak több kevesebb sikerrel:

1379-ben Benye birtok miatt kezdődött per Töttös László ellen²¹, 1384-ben Benye, Szeremle és Lak birtokrészeinek elcsatolása miatt pedig Szekcsői Herczeg Péterrel,²² 1393. januárjában ugyancsak Töttös Lászlóval kezdődött egy hosszú per Bátmonostor és Szeremle vitatott határkérdésében.²³

A felek közt folyó pereknek természetesen hatalmaskodás lett a következménye. 1390-ben például Töttös László 12 ökröt és egy kocsit rabolt az apát egyik szeremlei jobbágjától²⁴, erre a következő évben 1391-ben János apát Töttös egyik arany jobbágját erőszakkal Szeremlére költöztette²⁵. E hatalmaskodásokból keletkezett pereket 1392-ben is halasztották²⁶ és csak az utód Pál apát idején, 1406. szeptemberében került sor a perújrafelvételre²⁷. János apát 1400 őszén halhatott meg,²⁸ utódául a bátai konvent Szanai Gergely fia Pált választotta apáttá.

Pál apát származása

A bencés rend monográfiáját készítő Sörös Pongrác azt valószínűsítette, hogy Pál apát a Somogy megyei Szennáról való köznemesi családból származott²⁹. Nevének írásmódja alapján azonban szinte biztos, hogy a szlavóniai Szana váráról, ill. Szana kerületről, megyéről kaphatta a nevét³⁰. Sőt a korszak forrásait vizsgálva az egész rokonsága is feltérképezhető.

¹⁵ FEJÉR IX/3. 97. – 1359. április 30-án a szomszédos Szekcsőről keltez levelet a király.

¹⁶ A Nagy Lajos király által privilegialis formában átírt Szent László-féle oklevél egy részletét, mely Nyárad birtokra vonatkozott, Szécsényi Frank országbíró átírta 1404. június 27-én. Zichy I.1., V. 369-370., Bata évszázadai 1993. 16-18.

¹⁷ VÁRADI 1984, 105-110.

¹⁸ ZSKO. I. 3917. sz.

¹⁹ PRT. X. 610-611.

²⁰ Az oklevél teljes szövegét közli: TÖRÖK 1859, 79-80.

²¹ Zichy IV. 97-98.

²² Zichy IV. 287.

²³ Zichy IV. 506-508.

²⁴ Zichy IV. 422., ZSKO. I. 158.

²⁵ Zichy IV. 446-447., ZSKO I. 203.

²⁶ Zichy IV. 494-495.

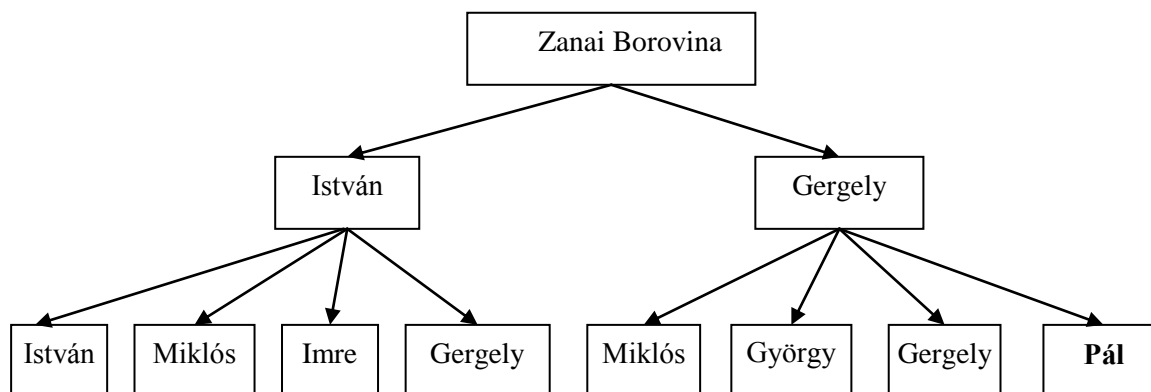
²⁷ Zichy IV. 465-466.

²⁸ Egy per részleteiből tudjuk, hogy 1400 nyarán még élt, ám a perhalasztás idején, október 6-án már Pál apát jelent meg a tárgyaláson, s ezen oklevél említi, hogy közben meghalt. Zichy V. 287-289.

²⁹ PRT. XII/B. 123.

³⁰ Szana az Una folyó jobb oldali mellékfolyója Boszniában. A folyóról kapta nevét a középkori Szana vármegye. 1370-es említésekor írásmódja „*comitatus de Zana*”. KISS 1988, II. 522.

Pál bátai apát családi kapcsolatai

A család eredetének szálai tehát Szlavóniába vezetnek a Szana folyó mellett elterülő Szana kerületbe.³¹ Itt élt a család első ismert tagja Borovina³². A források a család tagjait Zana megyei nemeseknek nevezik³³. Két fiáról szólnak a források. Az idősebb István, - Borovina fia, ahogyan a források azonosítják - ő örökölte a Zana-i birtokokat³⁴, a fiatalabb testvér Gergely lehetett.

István legidősebb fia is az István nevet viselte, ő örökölte tovább a Zana-i birtokokat, 1412-ben a császári káptalan által kiállított oklevélben említik, ekkor a káptalan előtt kötött megállapodást.³⁵ 1420-ban István javasolta, hogy cseréljék el szlavóniai birtokait Znai Miklós és mostohafia Geszti László bodrogi birtokaival. Zana-i Miklós az unokatestvére lehetett³⁶. Neki is volt viszont egy Miklós névre keresztelt öccse, akit testvérelével, Imrével együtt 1413. május 8-án Csupor Pál szlavón bán birtokfoglalásaik miatt fej- és jószágvesztésre ítélt.³⁷ Talán fiatalabb testvérük lehetett Gergely, akit 1416 és 1423 között zsembéci officiális és várnagyként említenek a források³⁸, szoros kapcsolatok fűzték a Töttös családhoz, még 1423-ban is Töttös János szolgálatában állt.³⁹

Borovina másik fiáról Gergelyről kevesebbet tudunk, ő lehetett a fiatalabb fiú, nevét fiainak azonosítása kapcsán jegyezték fel a források.⁴⁰ Gergely, Zsigmond király, vagy Garai Miklós nádor szolgálatában állhatott. Erre abból következtetünk, hogy fiai jó pozíciókba kerültek, jelentős világi és egyházi karriert futottak be. Gergely fia Miklós 1409-ben tűnik fel a forrásokban, ekkor Garai Miklós nádor trencsényi várnagya.⁴¹ 1411-12-ben már alnádorként említi több oklevél is⁴². Ott van Zsigmond kíséretében a

³¹ Hervoja spalatói herceg 1387 őszén foglalta el Szana megyét. 1409-ben meghódolt Zsigmond előtt, s ezért megtarthatta Szanát és Orbászt, valamint a spalatói hercegi címet. 1413 nyarán került sor köztük a végleges szakításra. Ekkor Zsigmond elvette Szanát is Hervojától, a terület lakóit pedig felszólította, hogy engedelmeskedjenek a Blagaiaknak, akikre a területet bízta, különben Csupor Pál szlavón bán fogja őket erre kényszeríteni. ZSKO. IV. 193.

³² 1412-ben említi a császári káptalan oklevele Znai Borovina fia István volt és annak fia is az István nevet viselte. ZSKO. III. 407.

³³ „nobilis comitatus de Zana”, így nevezik oklevélben a család egyik tagját. Zichy VIII. 100.

³⁴ ZSKO. III. 407.

³⁵ U.o.

³⁶ ZSKO. VII. 556. Szanai István az említett levelet Bátmonostori Töttös László özvegyének írta.

³⁷ ZSKO. IV. 163. Itt jegyezzük meg, hogy a családnak ezt az ágát, talán éppen a megkülönböztethetőség miatt Borovina ágnak nevezték. A testvérek Znai Borovina előnévvel jelennek meg az oklevélben.

³⁸ 1419. március 23-án kelt oklevél Sembech-i officiálisaként ZSKO. VII. 89, 1419. május 1-jén már Sembech-i várnagyként említi Garai Miklós nádor ítéletlevele ZSKO. VII. 129. Zsembéc vára a Duna mellett Szekcsővel szemben helyezkedett el és a Bátmonostori Töttösök tulajdonában volt Zembech in districtu Bothmonostra U.o. Töttös László 1400-ban kezdte építtetni, ám ekkor Szekcsői Herceg Péter leromboltatta. Zichy V. 171. 1401-ben királyi engedély teszi lehetővé a vár építését, melyet 1403-ban királyi parancsra be kellett Töttös Lászlónak mutatnia. Zichy V. 228., 349., 435., CSÁNKI II. 189., 208.

³⁹ Zichy VIII. 100. „Gregorius nobilis comitatus de Zana”. Úgy tűnik, hogy Gergely családja szorosan kötődött Bátmonostorhoz és a Töttös családhoz. Ezt mutatja az a tény is, hogy 1415. augusztus 26-án Bátmonostoron Tapolicsányi János lektor, az Ágoston-rend magyarországi tartományának perjele Znai Gergely zsembéci várnagyot, feleségét és gyermekeit felveszi a rend confraternitásába. Zichy VI. 365.

⁴⁰ 1403-ban Pál apát apjaként jelölik „Paulus Gregorii, monachus ...de Batha” Mon. Vat. I/4. 530., 1416-ban említik még a források Miklós és György fiát is: „Nicolaus et Georgius filii Gregorii de Zana”. ZSKO. V. 525. Zichy VI. 409.

⁴¹ ZSKO II/2. 214. Ezt a tisztséget Dobrakwtha-i Nelepech fia Benedekkel együtt töltötte be.

konstanzi zsinaton, s 1415. február 2-án a nádor helyett ő terjesztette az uralkodó elé az egyik kiváltságlevelet.⁴³ Konstanzi tartózkodását felhasználta arra is, hogy XXIII. János pápától különböző kiváltságokat eszközöljön ki. 1415. január 17-én a pápa Zana Miklós zágrábi egyházmegyei milesnek engedélyezte, hogy hordozható oltárt használhat, s ezen napfelkelte előtt is misét mondathat.⁴⁴ Ugyanekkor az ő kérésére engedélyezte a pápa a zágrábi egyházmegyei Osztraluka és a kalocsai egyházmegyei Geszt plébánosainak, hogy tizedek beszédésénél kedvezményt adhatnak a híveknek az odatelepülés érdekében.⁴⁵ Ugyanekkor a zágrábi egyházmegyei Csezmice falu plébánosának is kért tizedfizetési kedvezményt az alnádor.⁴⁶ Zana Miklós még 1410 előtt vette feleségül egy bodrogi nemes Geszti László özvegyét.⁴⁷ 1419-ben ismét alnádori emberként említi egy oklevél⁴⁸, 1419-20-ban többször hatalmaskodott Töttös János birtokain.⁴⁹ 1420 körül unokatestvére István javaslatára, elcserélték annak szlavóniai birtokait az ő és mostohafia Geszti László bodrogi birtokaival.⁵⁰ Más néven Csezmiceinek is nevezték családját, ez talán születési helyére utal⁵¹.

Testvérét Györgyöt mindössze egy oklevél említi, amikor Miklóssal együtt perben álltak Bátmonostori Töttös Lászlóval.⁵² Gergely, esztergomi kanonok, az érsek káplánja, szepesi iskolamester (scolasticus lector) volt.⁵³ Pál az ekkor már a nagy tekintélyű bátai konvent tagja lett, János bátai apát káplánja, majd 1400. őszétől 1424-ig a monostor apátja (vir religiosus dominus, frater Paulus abbas de Batha). Baccalaureus, aki 1414 és 1417 között a bécsi egyetemen végzett kánonjogi tanulmányokat.

Nevének írásformái: 1403 Paulus Gregorii⁵⁴, 1414 Paulus de Sana⁵⁵, 1427 Paulus de Zaua⁵⁶. Amint már említettük Sörös Pongrác nevének írásmódjából úgy gondolta, hogy a Somogy megyei Szennáról származott, ezt azonban a források alapos vizsgálata nem igazolta.⁵⁷ Sőt a család szlavóniai származása mellett szól az a tény is, hogy Pál apát familiárisa az 1403-ban és 1406-ban is említett Sclavus János⁵⁸, 1423-ban pedig horvát belső embereit említi egy oklevél⁵⁹.

⁴² Több oklevélben is szerepel a neve: 1411. november 30-án járt el Garai Miklós nádor megbízásából ZSKO III. 333-334. 1412. január 21-én Zsigmond kegyelemlevelében szerepel a nádor helyetteseként ZSKO. III. 407-408., 1412. február 14-én pedig a nyitrai káptalan oklevelében találkozunk a nevével. ZSKO. III. 437.

⁴³ ZSKO. V. 100. Érdekes, hogy 1412 és 1419 között magyarországi ténykedéséről nem hallunk. Ennek oka az lehet, hogy Garai Miklós nádor hűséges embereként vele tarthatott külföldi útjain. 1413 tavaszán Isztrián harcolnak a velenceiek ellen, 1414 őszén elkísérik Borbála királynét az aacheni koronázásra, 1415-ben a konstanzi zsinaton vesznek részt, (lásd 44-46. jegyzet) 1416 elején Párizsban vannak, előkészíteni Zsigmond francia útját, 1416 nyarán Angliában az uralkodó kíséretében, majd 1417 elején Luxemburgban csatlakoznak a Konstanza visszatérő Zsigmondhoz. Engel Pál: Magyarország bárói. In.: Művészet Zsigmond király korában I. Tanulmányok. Bp. 1987. 417.

⁴⁴ ZSKO. V. 79-80.

⁴⁵ U.o 80. Az oklevél elmondja, hogy a Magyarország határán lévő falvait a törökök elpusztították, s ezeket a falvakat a plébánosok kénytelenek elhagyni, mert nem tudják a megyés püspöknek a tizedet fizetni.

⁴⁶ U.o.

⁴⁷ 1411. április 21-én hatalmaskodik Töttös geszti jobbágyain. ZSKO. III. 147.

⁴⁸ ZSKO. VII. 207. 1420-ban mint Garai Dezső macsói bán familiárisát említi egy oklevél. ZSKO. VII. 326.

⁴⁹ ZSKO. VII. 271, 282, 285-86, 334, 511.

⁵⁰ ZSKO. VII. 556.

⁵¹ ZSKO. VII. 264. Biztosan nem véletlen, hogy 1415-ben Konstanzaiban éppen ő kérte a pápától a csezmicei Szűz Mária plébániatemplom plébánosa részére a tizedbeszedési kedvezményt. Itt jegyezzük meg, hogy az egykori pécsi püspök és jeles humanista költő Janus Pannonius (1434-1472) családi neve is Csezmicei János volt.

⁵² ZSKO. V.525, Zichy VI. 409.

⁵³ Az oklevélben XXIII. János pápa megerősíti Gergelyt a szepesi iskolamesteri tisztségben. Érdekes, hogy az ügyben a pápa az esztergomi prépost mellett Gergely testvérét, Zana-i Pál bátai apátot bizza meg. Itt Gergely teljes neve szerepel: Zana-i Gergely. ZSKO III. 306.

⁵⁴ Mon. Vat. I/4. 530. „Paulus Gregorii, monachus ...de Batha”

⁵⁵ Dominus Paulus de Sana abbas de Batha, et frater Georgius capellanus suus. Bejegyzés a Bécsi Egyetem anyakönyvében 1414. április 14-én. Schrauf 1892. 119.

⁵⁶ Pál apátot apátságától megfosztottként említi a supplicatio: „vacante per privationem Pauli de Zava – Zaua” LUKCSICS 1931 I. 192-193. Itt jegyezzük meg, hogy a névolvasat, vagy a helytelen írásból eredhet!

⁵⁷ Szenna – Sana 1443. CSÁNKI II. 643. A Szenna magyar helynév is ugyanabból a szláv szóból származik amelyből a Zana szláv helynév, s etimológiailag összetartozik a magyar széna szláv előzményével. ”. KISS 1988. II. 554.

⁵⁸ Zichy V. 342., 489.

⁵⁹ Zichy VIII. 101.

Pál apát lesz

1400. októberében még említik elődjét, János bátai apátot az oklevelek. Ekkor Pál, bátai szerzetes (monachus de Batha), az apát káplánja (capellanus dominus abbas), felszentelt pap (sacerdos)⁶⁰. 1400 őszén választotta a bátai konvent apáttá, Zsigmond király jelöltje lehetett. A pápai megerősítést azonban nem kérte, noha a pápa rezerválta Bátát⁶¹, s az apáti tisztség betöltéséhez erre szükség lett volna. Ő azonban úgy gondolta, hogy Zsigmond és testvéreinek támogatása elegendő az apátság megtartásához. A Szentszék azonban ezt úgy értelmezte, hogy Pál önkényesen hatalmába kerítette az apátságot és annak élére állt⁶². Ezért 1403. május 4-én IX. Bonifác pápa elmozdította Gergyely fia Pál bátai szerzetest (Paulus Gregorii monachus de Batha) az apátság éléről és Móric pécsváradi szerzetest nevezte ki bátai apáttá⁶³. Ezt követően a pápa a bátai konventet engedelmességre intette, az esztergomi érseket pedig felszólította, hogy támogassa Móric bátai apátot, Pált távolítsa el az apátság éléről, ha kell egyházi fenyítéket is vegyen igénybe. Az 1403. június 1-jén kelt levelében IX. Bonifác pápa a csanádi püspököt és a pécsváradi apátot bízta meg Móric apáti beiktatásával⁶⁴. A Szentszék minden próbálkozása ellenére Pál apát maradt, valószínű ebben közrejátszott az a tény, hogy Zsigmond király és testvérei kiálltak mellette. Ezt a feltevést támasztja alá Pál apát következő évi ténykedése is, ugyanis 1404-ben Zsigmond szolgálatában járt el a körmöci törvénynapon, őt küldte ki a király a körmöciek és a múthnai nemesek közti ügyben Miklós altárnokmesterrel⁶⁵. A Szentszék is elfogadhatta a kialakult helyzetet. Ugyanis 1404. júniusában IX. Bonifác pápa őt küldte ki a szekszárdi apáttal, hogy a cikádori plébánost iktassák be a kalocsai kanonokságba⁶⁶.

Alig csitulnak el a kinevezés körüli problémák, máris újabb konfliktus keletkezett a Szentszékkel. Ugyanis 1407 körül megüresedett az alsó-báti plébánia, amely a környék legmódosabb plébániája volt, 100-140 márka jövedelmű⁶⁷. A pápa az exempt plébániát Sárközi Dénesnek adományozta. Pál azonban nem engedte neki elfoglalni a plébániát, hanem saját jelöltjének, Lőrinc klerikusnak adta⁶⁸. Az ügy az esztergomi Szentszék elé került, Pál azonban nem engedett. Ezért a Szentszék előbb 150 Ft büntetésre kötelezte, azzal a meghagyással, hogyha nem fizeti ki, kiközösítik. 1408. első felében erre sor is került, kiközösítették, mire daczból az esztergomi zsinaton sem jelent meg. Ennek következménye az lett, hogy 1408. június 20-án megfosztották apátságától. 1408. július 5-én újra megjelent az esztergomi Szentszék előtt, s kijelentette, hogy makacssága miatt vonta magára a büntetést⁶⁹. Erre az érsek felfüggesztette a kiközösítés végrehajtását, Pál pedig közjegyző előtt ígérte, hogy 300 aranyforint elégtételt ad Dénes plébánosnak. Mivel ezen ígéretét sem volt hajlandó teljesíteni 1408. október 1-jén János érseki vikárius bírósága kimondta a kiközösítést és megfosztotta apátságától⁷⁰. Az ügy valamiféleképpen mégis rendeződött: Pál maradt az apát, Dénes lett az alsó-báti plébános⁷¹. Pál apátot nyilván segítette testvére, aki esztergomi kanonok és az érsek káplánja volt ekkor, s az 1409. július 15-én Bátán járt Zsigmond király is támogathatta.⁷² Tehát az ügyet sikerült elsimítani.

⁶⁰ Felszentelt pap lehetett már apáti tisztsége előtt is. 1416. február 22-én azzal a kéréssel fordult a bécsi egyetem tanácsához, hogy eszközöljék ki a konstanzi zsinatnál, hogy megcsónkított kézzel is misézhesen, 2 ujját ugyanis elveszítette egy támadásban. PRT. XII/B. 125.

⁶¹ Mon. Vat. I/4. 198-199. – A pápa az oklevélben az alábbi bencés kolostorokat sorolja fel: Pécsvárad, Szekszárd, Bata, Földvár, Kolozsmonostor, Visegrád, Csanád, Tihany, Somogyvár, Zalavár, Bakonybél.

⁶² „...in dicto monasterio se intruserit, illudque occupaverit”. Mon. Vat. I/4. 530.

⁶³ Mon. Vat. I/4. 526.

⁶⁴ Mon. Vat. I/4. 530-531.

⁶⁵ Az oklevél említve a Századok Külömfélék rovatában. – SZÁZADOK 1885, 253-254.

⁶⁶ Mon. Vat. I/4. 602.

⁶⁷ LUKCSICS 1931. I. 99. – Tolna megyében a legnagyobb jövedelemmel rendelkező plébánia lehetett, ugyanis a becsült 100-140 márka jövedelem 400-480 aranyforintnak felelt meg. K. NÉMETH 151. Ez a jövedelem a pécsi püspökvárban működő, Keresztelő Szent Jánosról nevezett társaskáptalan prépostjával megegyező volt, tehát jóval magasabb mint egy pécsi kanonoki stallum jövedelme. FEDELES 2005, 154.

⁶⁸ Zichy VI. 506.

⁶⁹ Zichy VI. 501-504., Bata évszázadai 1993. 38-39.

⁷⁰ Zichy VI. 501-509., Bata évszázadai 1993. 38-40.

⁷¹ Sárközi Dénes plébános 1420 tavaszán halt meg. Utóda pápai megerősítéssel Hymud-i Péter fia Pál klerikus lett. LUKCSICS 1931. I. 99., Bata évszázadai 1993. 46.

⁷² A kolozsváriak részére állít ki oklevelet Bátán. Zichy III. 479., ZSKO. II/2. 256., RÁTH 1862, 11.

Jellemvonásai, egyénisége

Pál apát emberi vonásait cselekedetei alapján tudjuk megrajzolni. Ebben a világias vonások dominálnak, azaz apátként is olyan életvitelt folytatott, mint egy korabeli világi úr. 1406. februárjában például familiárisaival és saját szolgálóival Töttös erdejében vadászott, vadakat és madarakat ejtven el⁷³. 1405-ben egy jobbágy ügyében megtagadta az igazságszolgáltatást. Amikor a bodrogi alispán ezért felelősségre vonta, Pál apát kijelentette, hogy az alispánt nem tartja ispánjának és nem is tiszteli⁷⁴. A korszak egyik legnagyobb pereskedője volt, s ezekben a perekben néha hamis vádakkal is élt, ezért 1408-ban, mint patvarkodót elmarasztalták⁷⁵.

Ugyanakkor fontosnak tartotta azt is, hogy külföldi tanulmányokat folytasson. 1413-ban beiratkozott a bécsi egyetemre, káplánjával György bátai szerzetessel⁷⁶. Ez azért is figyelemre méltó, mert a középkori bencés szerzetesek közül mindössze hétről tudjuk, hogy egyetemi tanulmányokat folytatott, ezek közül három bátai szerzetes volt⁷⁷. Pál apát 1414. áprilisában fizetett először tandíjat, 1417. októberében lett kánonjogi doktor, akkor befizette az illetéket a fokozat megszerzése előtt⁷⁸. Erőszakos egyénisége azonban még itt is kiütközött. 1416. február 22-én a kánonjogi előadásra ment, amikor megtámadták és megsebesítették. Ezért igazolást kért az egyetem tanácsától a konstanzi zsinat és az esztergomi érsek részére, arról, hogy ártatlanul vonta magára a támadást⁷⁹. Közben hazajött és 1416. szeptember 4-én Pécsset jelen volt azon a gyűlésen, ahol a fogságba került magyar urak kiváltásáról tárgyaltak az országnagyok⁸⁰.

Világias viselkedését, életvitelét bizonyítják továbbá a Töttössel 1423-ban megvívandó párbaja⁸¹, hatalmaskodási ügyei, a rajtaütések és támadások, melyekben személyesen, sőt magánhadserege élén is részt vett.⁸²

Pál apát korának hírhedt pereskedője

Apáti működését hatalmaskodással kezdte: 1401. kora tavaszán Töttös László laki erdejében szeremlei offiálisaival egy jobbágyot fogott el. Emiatt 1401. áprilisában már a nádor elé idézték, aki májusra tűzte ki a vizsgálatot⁸³. A következő év tavaszán Pál apát 8 embere szénát vitt el Töttös réjtéről, Töttös László azonban elfogatta őket⁸⁴. 1401-ben, majd 1402. júniusában Pál apát és Töttös László megegyeztek abban, hogy közösen Szekcsői Herczeg Pétert kérik fel döntőbírónak vitás ügyekben⁸⁵. Ennek értelmében Szekcsői Herczeg Péter kötelezte Töttöst, hogy adja át az apátnak a 8 jobbágyot, vagy fizessen 80 márkát neki. A döntőbírói ítéletre azonban semmi intézkedés nem történt. Szekcsői Herczeg Péter ugyanis 1402. június 29-én kiállított oklevelében bizonyította, hogy Töttös László nem adott elégtételt az apátnak. Ez az ügy még 1405-ben is az országbíró bíróságán folyt, s nem tudjuk mikor zárult le⁸⁶.

Közben Pál apát Alsáni Bálint pécsi püspökkel is pert folytatott Nyárad határa miatt, s ezen per kapcsán írták át Szent László privilégium levelének Nyárad birtokra vonatkozó részletét, amely részlet alapján a kutatók valószínűsítik, hogy Szent László valóban kiállított egy birtokhatárokat is tartalmazó privilegialis levelet 1093-ban a bátai apátság részére⁸⁷.

⁷³ ZSKO II/1. 547.

⁷⁴ Zichy V. 388.

⁷⁵ Zichy V. 427-428.

⁷⁶ MARTIKEL 103., SCHRAUF 1890. 119.

⁷⁷ PRT. XII/B. 125.

⁷⁸ SCHRAUF 1892, 121.

⁷⁹ PRT XII/B. 125.

⁸⁰ FEJÉR. X/8. 564-569.

⁸¹ Zsigmond király Debrecenben 1422. június 22-én rendelte el a párbaj megvívását. Zichy VIII. 54. A párbajra azonban nem került sor, ugyanis az országbíró bírósága még 1424. novemberében is halasztja, amikor Pál apátot már megfosztották az apátságától. Zichy VIII. 106.

⁸² Zichy VIII. 100-104., PRT XII/B. 125.

⁸³ Zichy V. 246-248.

⁸⁴ Zichy V. 394., ZSKO II/1. 209.

⁸⁵ U.o.

⁸⁶ Zichy V. 393-399., ZSKO II/1. 461.

⁸⁷ Zichy I.1., Zichy V. 369-370., GYÖRFFY 1997, 554., KRISTÓ 1985, 16.

Közben folyt egy korábban keletkezett ügy is; Bátmonostor és Szeremle határvitája. A per szálai az előző évtized elejére vezetnek vissza, ugyanis a határok kérdésében a szomszédok nem tudtak megegyezni⁸⁸. Ennek ellenére 1393. szeptemberében János apát hidat veretett a vitás területen lévő egyik halastavon⁸⁹. Töttös László úgy kívánt bosszút állni, hogy 1393. decemberében lehalasztatta az apát két halastavát⁹⁰. A perben 1394-ben megjárták a kérdéses határszakaszt, Töttöst elmarasztalták és 450 forint büntetés megfizetésére kötelezték⁹¹.

Töttös László nem nyugodott bele az ítéletbe és nem is fizetett, ezért a következő években 1395 és 1397 között perhalasztásokról olvashatunk⁹². 1398. októberében az Újlakon tartózkodó Zsigmond király Töttös Lászlót felmentette az apát vádjai alól, de Töttösnek esküt ítélt⁹³. Ezt követően a megismétlendő határjárás halasztásairól hallunk⁹⁴, 1400. július 5-én pedig Töttös László elmulasztotta a megítélt eskü letételét, ezért jószágvesztésre ítélték. Ám az egyház- és országnagyok közbenjártak az érdekében, így megegyezett János apáttal⁹⁵.

A megegyezés feltétele természetesen, a már korábban megítélt 450 kis és régi dénár forintnak az apát részére való megfizetése volt. Töttös László azonban ekkor sem fizetett, mire 1400. szeptemberében a királyi kúriába idézték, ahol János apát hiába várta, mert a megidézett nem jelent meg⁹⁶. 1400. őszén János apát meghalt⁹⁷.

A per folytatása és befejezése Pál apát idején

Töttös László az új apátnak, Pálnak sem fizette ki a 450 forintot. Ez ügyben 1401-ben az országtanács halasztó levelet adott ki⁹⁸. 1401. októberében újabb halasztás történt, de az ekkor kitűzött időpontban 1402. március 9-én sem kifizette ki Töttös László az összeget⁹⁹. Nyilván ez is benne volt a Szekcsői Herczeg Péter felkért bíró által hozott, korábban már említett döntésben¹⁰⁰.

A Szeremle és Bátmonostor közti határper tehát folytatódott tovább, s mivel 1402. júliusában áradás miatt nem tudták megismételni a határjárást, az ügyet ismét halasztották¹⁰¹. 1404. novemberében megtörtént ugyan egy ismételt határjárás, ezt azonban Töttös nem fogadta el¹⁰². Miután pedig az 1405-ben kitűzött határjáráson meg sem jelent, Pál apát megnyerte a pert¹⁰³.

A következő évben, 1406-ban Töttös László érvényteleníteni akarta az ítéletet, azzal az indoklással, hogy ő nem volt jelen a határjáráson, ügyvédje pedig hanyag volt¹⁰⁴. Mindezek ellenére 1406. júliusában Zsigmond király rendeletére kiállították Pál apát részére a határjárásról készült oklevelet¹⁰⁵, 1406. augusztusában pedig a kalocsai káptalan beiktatta Pál apátot a vitás terület birtoklásába¹⁰⁶.

Töttös László most sem nyugodott bele a döntésbe, ezért 1407-ben a nádor újból elrendelte a határjárás megismétlését¹⁰⁷. A következő évben teljesítették is a rendelkezést és átírták az 1406. évi oklevelet, megerősítvén az akkori tényállást¹⁰⁸.

⁸⁸ Zichy IV. 506-508. – 1393. január 20-án a pécsváradai konvent jelentette a királynak, hogy a Bátmonostor és Szeremle közötti határjárást nem tudták teljesíteni.

⁸⁹ Zichy IV. 519., ZSKO.I.339.

⁹⁰ Zichy IV. 584., ZSKO. I. 359.

⁹¹ Zichy IV. 572-574.

⁹² Zichy V. 25, 46, 72-75, 87-88.

⁹³ Zichy V. 87-88.

⁹⁴ Zichy V. 103-104., 109.,129.

⁹⁵ Zichy V. 175-177., ZSKO. II/1.46. – A pécsváradai konvent 1400. július 5-én kiállított bizonyágleveléből ismerjük.

⁹⁶ Zichy V. 210-211.

⁹⁷ Mon. Vat. I/4. 526., 530., Zichy V. 288.

⁹⁸ Zichy V. 255-256.

⁹⁹ Zichy V. 278., PRT XII/B. 123., ZSKO. II/1. 178.

¹⁰⁰ Zichy V. 394., ZSKO II/1. 209.

¹⁰¹ Zichy V. 299., ZSKO II/1. 209.

¹⁰² Zichy V. 374-377., ZSKO II/1. 413.

¹⁰³ Zichy V. 393-399., ZSKO II/1. 461.

¹⁰⁴ ZSKO. II/1. 567.

¹⁰⁵ U.o. II/1. 608.

¹⁰⁶ U.o. II/1. 614. A Zichy Okmánytárban téves, 1408-as kelettel szerepel. Zichy V. 529.

¹⁰⁷ Zichy V. 484, 487., ZSKO II/1. 657.

¹⁰⁸ Zichy V. 529.

Úgy tűnik a dolgok még sem jutottak nyugvópontra, ugyanis 1409-10-ben is folyt a per, halasztásokról maradtak fenn iratok¹⁰⁹. 1411. január 18-án Szent László privilégium levele alapján újra megírták a határt, Pál apát és Töttös személyesen jelent meg rajta. Erről az országbíró 1411. június 15-én állított ki oklevelet, ebben leírta a határokat, Töttös Lászlót pedig ismét eskütelre kötelezte¹¹⁰.

Az ügy azonban váratlan fordulatot vett, ugyanis már 1411. szeptemberében jelentették az országbírónak, hogy a felek a határvita eldöntését választott bírákra bízta¹¹¹. Ám 1412. február 7-én a határvita eldöntésére kijelölt napon nem jelent meg Pál apát¹¹², 1412. áprilisában pedig a Töttös által leteendő esküt halasztotta tovább a kalocsai káptalan¹¹³.

A megnyert per következményei

A per részleteinek tárgyalása során láttuk, hogy 1405-06-ban a bátai apát tulajdonképpen megnyerte a pert, Töttös pedig azon fáradozott, hogy érvénytelenítse az ítéletet. Pál apát úgy reagált Töttös László ebbéli erőfeszítéseire, hogy szinte bosszúsorozatot indított a Töttös család ellen. Ennek legfontosabb állomásait érdemes pontokba szedni.

1. 1406-ban megvádolta Töttös feleségét Orsolyát, hogy elszántatta a szeremlei határban lévő földjét¹¹⁴. Később a vádat ejtették!
2. 1406. januárjában az apát elromboltatta Töttös halastavát, valamint elfoglalt 3 halastavat szántóföldeket és nádat is¹¹⁵.
3. 1406. tavaszán Pál Töttös birtokán vadászott, a vád szerint sok vadat és madarat ejtett el, ezzel Töttösnek hatalmas károkat okozott¹¹⁶. Válaszul Töttös László Pál apát egyik szeremlei jobbágyának gabonáját raboltatta el.
4. 1406. szeptemberében Pál apát Pongorácról, Töttös birtokáról 49 sertést hajtatott el¹¹⁷.
5. 1406. decemberében Pál apát Töttös halastavából 200 új forint értékű halat halásztatott ki¹¹⁸.
6. Ugyancsak 1406. decemberében Pál apát a szeremlei offiálisokkal és prediálisaiival Töttösnek a bajai vásáron 12 faluból megjelent jobbágyait arra kényszerítette, hogy árúikkal Szeremlére menjenek és ott hosszú ideig fogva tartotta őket¹¹⁹. Ezért 1407-ben a nádor elé is idézték az apátot, de nem jelent meg az idézésre¹²⁰.
7. 1406. decemberében Pál apát kivágatta Töttös László egyik erdejét Bátmonostor közelében. Ez ügyben Töttöst kötelezték, hogy a vádat esküvel is igazolja¹²¹.
8. 1407. januárjában Pál apát jobbágyai Töttös erdejében fát kezdtek vágni, Töttös László erdőkerülője tetten érte őket és elvitte 6 ökrüket és a kocsijukat¹²².
9. 1407. február 22-én Pál apát Töttös László egyik jobbágyát a szeremlei piacon elfogatta, s vásárolt hordó borát négy ökrös szekerevel együtt elvette tőle¹²³. (Itt jegyezzük meg, hogy 1411-ben Bodrog megye alispánja Pál tartozásának törlesztésére 4 ökrét végrehajtásilag lefoglaltatta¹²⁴.)

Mindezeknek az lett a következménye, hogy 1408-ban Bodrog megye alispánja és szolgabírái a király előtt elmarasztalták Pál apátot, mert hamis váddal élt, patvarkodott¹²⁵.

¹⁰⁹ Zichy V. 530.

¹¹⁰ Zichy VI. 111-125. Az oklevélben a határjárás teljes leírása olvasható.

¹¹¹ Zichy VI. 148-151.

¹¹² Zichy VI. 172-173.

¹¹³ Zichy VI. 177.

¹¹⁴ Zichy V. 427-428., 461.,

¹¹⁵ Zichy V. 289., ZSKO II/1. 582.

¹¹⁶ ZSKO II/1. 547.

¹¹⁷ Zichy V. 466-467., ZSKO II/1. 625.

¹¹⁸ Zichy V. 483., ZSKO II/1. 655.

¹¹⁹ Zichy V. 485., ZSKO II/1. 655.

¹²⁰ Zichy V. 518-520. A 438. sz. oklevél jegyzete 212., Zichy V. 527.

¹²¹ Zichy V. 487-488.

¹²² Zichy V. 492.

¹²³ Zichy V. 506., ZSKO II/2. 16.

¹²⁴ Zichy VI. 89-90.

¹²⁵ Zichy V. 541-543., ZSKO II/2. 137.

Egyéb perek Pál apátságának első évtizedében

Pál apát és a Töttös család között fennálló viszály mellett több más perben is találkozunk az apát nevével. Emlékezzünk csak apáti ténykedésének első éveire, amikor a pápa nem erősítette meg személyét az apátság élén, sőt 1403. május 4-én Móric pécsváradi szerzetest nevezte ki bátai apáttá¹²⁶. Alig két hónap elteltével büntény történt az apátság Lak nevű településén. Május elején ugyanis Töttös megbízottját, Miklós pécsváradi szerzetest a nevezett faluban meggyilkolták¹²⁷. Töttös László természetesen azonnal Pál apátot vádolta meg a büntett elkövetésével. Ártatlansága később igazolódott, ugyanis egy 1409-ben keltezett oklevélben azt olvassuk, hogy a meggyilkolt szerzetes unokaöccse nyilatkozott úgy, hogy csupán Töttös László gyanúsította Pál apátot a gyilkossággal, és felmentette az apátot a gyilkosság vádjá alól.¹²⁸

1405. februárjában Angos Imre, Pál apát jobbágya 12 lovat lopott Töttös jobbágyától. Pál apát nem állította elő a tolvajt, ezért 3 márká büntetésre ítélték, de ő az igazságszolgáltatást ezt követően is megtagadta¹²⁹.

1408. augusztusában per folyt Pál apát és a Nyulak-szigeti apácák között is, ezen ügy részleteit azonban nem ismerjük¹³⁰. 1409-ben Aranyan-i Chonka (dictus) Mihály ellen két pere volt az apátnak, mely ügyek kapcsán 15, ill. 6 márká bírságot kellett fizetnie¹³¹.

1411-ben Szekcsői Herczeg László élt panasszal Pál apát ellen, aki Szeremle és Bátató közötti réven hajói után vámot szedetett¹³². 1414. novemberében a jogtalan vámszedés miatt háromszor idézték meg, de a bíróság előtt nem jelent meg¹³³. 1413. március 16-án Töttös László jelentette fel a bátai és szeremlei vásárokon való visszaélések miatt¹³⁴.

A pereskedés tovább fokozódik

Közben Pál 1413-ban beiratkozott a bécsi egyetemre. Közben itthon is megfordult és intézte ügyeit. 1415-ben beperelte Töttös Lászlót, akit Lajmerról és Hay-ról idéztek a bíróság elé¹³⁵. Ezt a pert 1416-ban már halasztották Töttös László halála miatt¹³⁶, 1416-18 között ugyancsak perhalasztásokról olvashatunk¹³⁷, s perújrafelvételre 1420-ban került sor, ekkor Töttös László fiait idézték a bíróság elé. 1416-ban ismét itthon járt, azon fáradozott, hogy a Boszniában fogságba került magyar urak váltságdíja összegyűljön. 1416. szeptember 4-én részt vett Pécsen azon a gyűlésen is, melyet a foglyok kiszabadítása érdekében tartottak az országnagyok, s ahol elrendelték, hogy a kamara haszna mintájára rendkívüli adót vetnek ki, így kívánva előteremteni a Boszniában foglyul ejtett országnagyok 65 ezer forintnyi váltságdíját¹³⁸.

Pál apát az 1417. év végén térhetett haza Bécsből, máris lefoglalta a bátai, kisebb és nagyobb Apáti és a hájszentlőrinci tizedeket, amelyek egyébként a pécsi püspököt illették volna. Az ügy V. Márton pápa elé került, aki 1418. májusában azt az ítéletet hozta, hogy a lefoglalt tizedeket vissza kell szolgáltatnia a pécsi püspöknek, sőt a perköltséget is meg kell térítenie¹³⁹.

1418. nyarán Pál apát Pongorác birtokból foglalt el egy részt sőt házakat is építtetett rajta. Az ügyből per lett, s 1418. októberében tárgyalták, de az apát nem jelent meg a tárgyaláson¹⁴⁰. Ezért az országbíró előtti eskü letételére kötelezték, ő azonban ezt sem teljesítette. Az eskü letételét 1419. márciusában tovább halasztották¹⁴¹, 1421-ben pedig újra kötelezték az apátot az eskü letételére¹⁴². A kitűzött határnapon, 1421.

¹²⁶ Mon. Vat. I/4. 526.

¹²⁷ Zichy V. 343.

¹²⁸ Zichy VI. 38., PRT XII/B. 124., ZSKO II/2. 299.

¹²⁹ Zichy V. 385., 388-389., ZSKO II/1. 436.

¹³⁰ Az ügyben a pécsváradi konvent járt el. ZSKO II/2. 164.

¹³¹ ZSKO II/2. 306-310.

¹³² Zichy VI. 166-167.

¹³³ Zichy VI. 326-329.

¹³⁴ Zichy VI. 233-234., 245-246.

¹³⁵ Zichy VI. 386.

¹³⁶ Zichy VI. 399-400.

¹³⁷ A 267. sz. oklevél jegyzetében. Zichy VI. 400.

¹³⁸ FEJÉR. X/8. 564-569.

¹³⁹ LUKCSICS 1931. I. 64.

¹⁴⁰ Zichy VI. 494-497., 515-517.

¹⁴¹ Zichy VI. 533.

február 24-én sem jelent meg az országbíró előtt, ezért Perényi Péter bírságot szabott ki rá, amely végzést 1421. március 3-án megismételte¹⁴³.

Közben Töttös László özvegye megelégedte a dolgot, s 1418. augusztus 27-én a pécsi káptalanhoz fordult. Kérésére a káptalan átírta az esztergomi érseki helynök 1408. júniusi oklevelét, amelyben Pál apátot kiközösítették, s az 1408. június 20-iki oklevelet is, amelyben kiközösítették és megfosztották javadalmától¹⁴⁴.

Ez azonban olaj volt a tűzre. 1420. márciusában Pál apát a szeremlei vásáron marhákat rabolt el Töttös János jobbágyaitól, nagy károkat okozva neki¹⁴⁵. Néhány hét múlva pedig még tovább ment. 1420. május 18-án Bodrog vármegye alispánja és szolgabírái bizonyították, hogy Pál apát Töttös két pongoráci jobbágyát elfogatta, ítélet nélkül felakasztatta és testüket a Dunába dobatta¹⁴⁶.

A pereskedések következménye

1420. szeptember 19-én Zsigmond Cikádorról keltez levelet, tehát a közelben járt, az is lehetséges, hogy a bátai kegytemplomot is meglátogatta¹⁴⁷. Minden bizonnyal beszélhetett a peres felekkel is, s a békéltetési kísérlet úgy tűnik átmenetileg sikerrel is járt. Ennek egyik jeleként értékelhetjük azt, hogy Pál apát most már elfogadta a pápa jelöltjét az alsó-báti plébániára. 1420. június 21-én fordult Hymud-i Pál győregyházmegyei klerikus a pápához a gazdag – 100-140 márka jövedelmű – plébánia elnyeréséért, mivel az Sárközi Dénes halála miatt megüresedett¹⁴⁸.

Két viszonylag békésebb év után azonban a viszály újra kiújult az apát és a Töttös család között. 1422. április 9-én a néhai Töttös László özvegye azzal vádolta Pál apátot, hogy több jobbágyát is elfogott¹⁴⁹. 1422. május 4-én Pál apát Tóti, Vajas és Geth birtokon Töttös fiainak nagy károkat okozott¹⁵⁰. A május 23-án Bodrog vármegye alispánja által tartott vizsgálat bizonyította, hogy a vád igaz volt¹⁵¹.

A Töttös fiúk és Pál apát közötti ellenségeskedésben ismét a király próbált rendet tenni. Zsigmond 1422. június 22-én Debrecenben hozott ítéletet Pál apát és Töttös János ügyében és párbaj megvívását rendelte el¹⁵². Július 24-én a kalocsai káptalan küldöttei Bátán találták az apátot és utasították a párbaj megvívására. Hogy erre nem került sor mutatja az a tény, hogy Zsigmond 1422. szeptemberében és októberében is halasztotta a párbajt, új időpontként pedig 1423. január 4-ét tűzte ki¹⁵³.

A párbajra Budán került volna sor. Töttös János fel is vonult Budára teljes fegyverzetben és harci lóval, felállította sátrát a várban a párbaj kijelölt helyén. Hajnaltól késő estig várakozott, de az országbíró előtt megvívandó párbajra az apát nem jött el és maga helyett senkit sem küldött. Ezt követően ismét halasztották a párbajt február 20-áról június 6-ra, majd szeptember 6-ra, végül november 11-ére¹⁵⁴. 1423. november 11-én is tovább halasztotta az országbíró a bajvívást 1425. február 28-ra. Közben azonban Pál apátot megfosztották apátságától¹⁵⁵.

Hogy mi lehetett ennek a kiváltó oka? A bemutatott perekon kívül számos eset járulhatott még hozzá. 1422. szeptemberében például Szanai Miklós és Geszti László Pál apát rászédésére és akaratából

¹⁴² Zichy VIII. 9.

¹⁴³ U.o., a 6. sz. oklevél jegyzetében olvasható.

¹⁴⁴ Zichy VI. 501-504., 505-509.

¹⁴⁵ Zichy VI. 629., 639.

¹⁴⁶ Zichy VI. 608.

¹⁴⁷ Zichy VI. 632-633., ZSKO VII. 502., Báticaszék története. I. 331-333. Itt jegyezzük meg, hogy Zsigmond szeptemberi délvidéki útja kapcsolatba hozható a török betöréssel az Al-Dunánál, ahol épp ezidőben szenvedtek vereséget a Vaskapunál Csáky Miklós erdélyi vajda csapatai. A személyes látogatást Zsigmond arra is felhasználta, hogy a cikádori monostort átadja a Szentgerylőről menekülő Imre bencés apátnak és konventjének.

¹⁴⁸ LUKCSICS 1931, I. 99.

¹⁴⁹ Zichy VIII. 48-49.

¹⁵⁰ Zichy VIII. 53.

¹⁵¹ Zichy VIII. 54. A 40. sz. oklevél jegyzetében.

¹⁵² U.o.

¹⁵³ Lehetséges a halasztott határidők figyelembe vételével, hogy más ügy is lehetett, melyet a peres feleknek párbajjal kellett volna eldöntenie. U.o. A 40. sz. oklevél jegyzetében.

¹⁵⁴ Zichy VIII. 83., 106.

¹⁵⁵ Zichy VIII. 106. – Lásd a 81. sz. oklevél jegyzetét.

hatalmaskodtak Bátmonostor és Pongorác birtokon¹⁵⁶. 1423. január 24-én a kalocsai káptalan jelentése szerint Pál apát Kakucson barmokat rabolt el és kerékbe törtetett egy embert¹⁵⁷. 1423. áprilisában Lakon hatalmaskodott, amelyet a vizsgálat igazolt¹⁵⁸.

A legsúlyosabb eset mégis az 1423 nyarán történt incidens lehetett. 1423. július 19-én Baranya megye előjárói jelentették, hogy Töttös János Cseléről hazainduló embereire rátámadt Pál apát, közülük néhányat megölt és megsebesített. Vele voltak prediálisai, horvát belső emberei, körülbelül háromszázan¹⁵⁹. Ott volt Szánai Gergely zsembéci várnagy is¹⁶⁰, Pál apát rokona. Ez az eset lehetett az utolsó csepp a pohárba. 1424. november 11-én már arról értesülünk, hogy Pál apátot megfosztották apátságától¹⁶¹.

Az ítélet ellenére még egy ideig az apátság élén maradhatott, ugyanis utódát Szalárdi János somogyvári őrszerzetes személyében 1427 tavaszán választotta meg a bátai szerzetesi konvent egy akarattal, s Zsigmond király is támogatta. Az ekkor keletkezett pápai okmányban Pál apát neve Zaua-i Pál-ként szerepel¹⁶². Ez az utolsó forrás, mely Pál apátról ránk maradt.

Pál apát egyházi tevékenysége

Pál apát, az építető

A bátai bencés apátságra, ill. templomára vonatkozó építészettörténeti adat nem maradt az utókorra. Mégis bizonyos építéstörténeti vonatkozások kikövetkeztethetők. 1403. május 12-én kelt oklevél említi az apát szeremlei udvarházát, név szerint megemlítve azt a 14 prediálist, akik az udvarházból vettek részt, további 83 szeremlei és 18 bátai prediálissal Pál apát egyik akciójában¹⁶³. Ezt a kúriát talán Pál apát építtette.

A bátai monostor templomának építéstörténetével foglalkozó kutatók egyetértettek abban, hogy az apátság templomát a 15. században építették¹⁶⁴. Eszerint a bátai bencés monostor épületegyüttese az alaprajz és az 1937-es ásatás kőanyagának vizsgálata alapján a 15. században épülhetett¹⁶⁵. Hol állhatott akkor a Szent László király által alapított apátság? A helyszínen feltárt Árpád-kori sírok, az 1937-es ásatás során talált két párhuzamos korábbi fal és két pillér arra enged következtetni, hogy a korábbi monostor is ezen a helyen állott¹⁶⁶. Ha a két párhuzamos fal távolságát mellékhajó távolságnak tekintjük és a fal és a megtalált pillérek között főhajónak, akkor pontosan annyi hely marad a pillérek és a kolostor folyosófala között, hogy a másik mellékhajó szélességét adja ki. Ezekből az adatokból az is következtethető, hogy egy közepes nagyságú, háromhajós bazilika állhatott itt, amely északi és a nyugati oldalával csatlakozott a kolostorhoz. Ez a bazilika nyilván nem volt alkalmas nagy tömegek befogadására, a Szent Vér ereklye nyilvános tiszteletére, ezért elbontották és egy teljesen új, a koldulórendi építészeti szabályoknak megfelelő templomot építettek, amely ritkaság a középkori építészet történetében. Ekkor hosszabbíthatták meg az északi kolostorszárnyat keleti irányban és épült a nyugati szárny déli részén a középfolyosós épületrész¹⁶⁷. Ezek a

¹⁵⁶ Zichy VIII. 68. – Töttös szénáját lekaszáltatták és a lekaszált szénát elvitték.

¹⁵⁷ Zichy VIII. 76-80.

¹⁵⁸ Zichy VIII. 87-88. Lásd az oklevél jegyzetét is.

¹⁵⁹ Zichy VIII. 100-104., PRT XII/B. 125. A rajtaütésben részt vett Pál apát „*cum suis predialibus ac familiaribus croatis numero fere triginta...*”

¹⁶⁰ „*Gregorius nobilis comitatus de Zana, Castellanus...Gebnech*” U.o. 100.

¹⁶¹ Zichy VIII. 106.

¹⁶² LUKCSICS 1931, I. 192-193. – A pápa meg is erősítette az új apátot tisztségében, ugyanis a következő években János apát nevével találkozunk az oklevelekben. Ekkor 1428-ban János apát 173 forintot fizetett be a Szentszéknek *servitium annata* címén. Ez alapján az apátság jövedelmét 80 tours-i fontra becsülték, amely 4800 aranyforintnak megfelelő összeg. PRT XII/B., Történelmi Tár 1895. 288., Bata évszázadai 1993. 46.

¹⁶³ Zichy V. 341. – „*curia dicti domini abbatis in Zeremlyen*”

¹⁶⁴ Csalog József tárta fel a templom alapfalait 1937-ben. Megállapította, hogy egy párhuzamos falú teremtemplom állt a Klastrom-hegyen. KÖNYI – HOLUB – CSALOG – DERCSÉNYI 1940. 53-54. Dercsényi Dezső dolgozta fel az ásatás eredményeit, s ő a templom építését a 15. századra teszi U.o. 61-63. Sőt ő azon a véleményen volt, hogy a Szent László-kori és a 15. századi apátsági templom nem ugyanazon a helyen feküdt U.o. 65., SÜMEGI 2006. 141-170.

¹⁶⁵ KÖNYI – HOLUB – CSALOG – DERCSÉNYI 1940. 60-65., SÜMEGI 2006. 152-160.

¹⁶⁶ KÖNYI – HOLUB – CSALOG – DERCSÉNYI 1940. 53-54., 57-58. – A római téglákból falazott sírok és a tekercselvtégű ezüst hajkarika egyértelműen Árpád-kori temetkezésekre utalnak. Ugyancsak ebben a templomban állt Pál bátai apátnak a 14. század második felében készített sírköve. VÁRADI 1984, 105-110.

¹⁶⁷ SÜMEGI 2006. 165.

nagyszabású építkezések szintén Pál apát időszakában kezdődhettek, hiszen Bata ekkor lett országosan ismert zarándokhely¹⁶⁸.

Az ország egyik híres kegyhelyének apátja

Bata bencés apátsága a középkori Magyarország egyik leghíresebb kegyhelye volt. A 15. század második felében Ransanus, a nápolyi király követe, aki Magyarországról könyvet állított össze, a következőket írta róla: „*Bata kis falu ugyan, de előkelő az ott található bencés monostor miatt, mely nagy hírnévnek örvend a látható csoda révén, ugyanis az Oltáriszentségben Krisztus vére látható testének részecskéjével együtt, amint ezt igen sokan állítják, akik látták*”.¹⁶⁹ Laskai Osvát híres ferences szónok azt írja a bátai ereklyéről: „*sacra hostia cum stillis sanguinis*”.¹⁷⁰

Bata igazi nagy kegyhely volt, ahol a jobbágytól a magyar királyokig a társadalom minden rétege megfordult, erről tanúskodnak a szórványosan fennmaradt írásos emlékek.¹⁷¹ Hogy a Szent Vér ereklye mikor keletkezett, milyen eucharisztikus csoda folytán, nem tudjuk. Amikor a forrásokban megjelenik már országos hírű zarándokhely, hiszen még a Thuróczi krónika is megemlíti Garai János csodás szabadulásának történetét. Véleményünk szerint a Szent Vér ereklye a 14. század második felétől tette egyre híresebbé a bátai apátság templomát¹⁷². Nyilván Zsigmond király 1395-ben nem véletlenül töltötte a nagyhetet és a húsvéti ünnepeket Bátán¹⁷³. 1409. nyarán Zsigmond ismét Bátán tartózkodott, július 15. és 19-én is innen keltezte leveleit¹⁷⁴. Ez volt tehát Zsigmond király második bátai zarándoklata.

Ezt követően Bata már mint forgalmas búcsújáróhely jelenik meg a forrásokban. 1411. december 13-án például Szekcsői Herczeg László panaszárol olvashatunk, miszerint hajói után Pál apát a Bata-tó és Szeremle közötti réven vámot szedtetett¹⁷⁵. Ennek előzményeként tudnunk kell, hogy 1411-ben Rozgonyi Simon országbíró minden utazónak, kereskedőnek, vásárolónak és más embereknek, akik a bátai egyház határai között, akár a Duna vizén, akár szárazföldön, belépve, vagy kilépve, lefelé, vagy fölfelé mennek, adókiivetés és hajózási pénz fizetése nélkül háborítatlanul utat biztosított, kivéve azokat...akik a Duna vizén nyolcevezős hajón akarnak átkelni¹⁷⁶. A búcsújárók áradata nyilván tovább növelte a bátai dunai átkelőhely forgalmát¹⁷⁷.

1415-ben Garai János fogadalma, szabadulása, majd bátai zarándoklata országos hírvé szélesítette a kegyhely ismertségét. Nem véletlen tehát az, hogy Pál apát bécsi tanulmányai ellenére 1416. szeptemberében itthon ténykedett a Boszniában fogságba került magyar urak kiváltása ügyében¹⁷⁸. Az ezt követő néhány éven belül olyan ismert lett a bátai kegyhely, hogy az erdélyi Kolozsmonostorról a gyóntatók Bátára küldték vezeklés céljából a nagyobb bünt elkövetőket¹⁷⁹. A távoli Kolozsmonostor apátja ekkor az az Albeni Henrik volt, akinek testvére ült a pécsi püspöki székből, 1420-ban pedig maga Henrik váltotta őt a püspökség élén¹⁸⁰. Ily módon közvetlen információi lehettek a pécsi egyházmegyében történt dolgokról, s természetesen

¹⁶⁸ A kegyhelyre vonatkozó első biztos említés Rozgonyi Simon országbíró 1411-ben kiadott rendelkezése, melyben a bátai egyház határain belépőknek vámmentességet engedélyez. Zichy VI. 166-167. 1415-ben, pedig, amikor Garai János, a nádor öccse kiszabadul a spalatói fogságból és szabadulását a Szent Vérnek tulajdonítja, országosan is ismertté teszi az apátságot. Erről az eseményről még a Thuróczy krónika is megemlékezik. THURÓCZY 1978, 350., Bata évszázadai 1993. 42-44., SÜMEGI 2007. 265-271.

¹⁶⁹ RANSANUS 1985, 65.

¹⁷⁰ LASKAI 1507, RMK III. 38/c. Sermo LXI. Fol. D3/b. – Laskai elmondása szerint a bátai ereklye Szentostya vércseppekkel.

¹⁷¹ SÜMEGI – V. KÁPOLNÁS 2005. 10-18., SÜMEGI 2005. 95-98., SÜMEGI 2006. 141-143.

¹⁷² Itt jegyezzük meg, hogy a 14. század 70-es éveitől egyre több forrás említi a bátai apátságot.

¹⁷³ ZSKO. I. 3917. sz.

¹⁷⁴ ZSKO.I. 256., Ráth Károly 111.

¹⁷⁵ Zichy VI. 166-167.

¹⁷⁶ U.o.

¹⁷⁷ Úgy tűnik a bátai apátok és a Töttös család közötti ellentét az utódok idején is fennállt. 1449. július 14-én ugyanis Bodrog vármegye előljárói jelentették, hogy a bátai apát Töttös László jobbágyaitól, akik Bátára zarándokoltak, Szeremlénél jogtalan vámot szedtek. Ugyanakkor az oklevél szövege azt is mutatja, hogy a Duna-Tisza közéről érkező zarándokok Szeremlénél keltek át a réven. Zichy IX. 225-226., Bata évszázadai 1993. 40-42. SÜMEGI 2005. 98-105.

¹⁷⁸ FEJÉR. X/8. 564-569.

¹⁷⁹ „...ad limina sacratissimi Sanguinis Christi ad Batham”. ZSKO. VII. 363-364., SÜMEGI 2007. 269-270.

¹⁸⁰ PRT. XII/B. 76-79., A Pécsi Egyházmegye ezer éve. (Szerk. Sümegi József) Pécs, 2008. 50-51.

a Bátán történt eseményekről. Ugyancsak feltételezhető, hogy 1420. szeptemberében sor került Zsigmond király harmadik bátai zarándoklatára¹⁸¹.

Végezetül még egy érdekes adatra kell felfigyelnünk. 1409-ben, majd 1411-ben két esetben is „*frater Stephanus abbas de Zebegen*”, Pál apát jogi képviselője, annak peres ügyeiben. Milyen kapcsolat lehetett a két egymáshoz közel álló monostor között? A zebegényi apátságot¹⁸² minden valószínűség szerint még a tatárjárás előtt alapították, bár első említése csak 1278-ból való¹⁸³. Ekkor magánpatronátus alatt állott, mint Bába. Bencés szerzetesek számára alapították, s Szent Mihály arkangyal tiszteletére, mint Bábát. Szoros kapcsolat lehetett a két apátság között, hiszen évszázadokon át a zebegényi apátok jártak el a bátai apátok ügyeiben, ők voltak jogi képviselőik a perekben. Először 1332-ben említik, hogy Benedek apát járt el László bátai apát ügyében¹⁸⁴, később 1409-ben¹⁸⁵ és 1411-ben István apát¹⁸⁶ volt Pál bátai apát prókátora, annak peres ügyeiben. Ezekre az adatokra alapozva úgy véljük, hogy a zebegényi alapításkor a kolostor benépesítése a közeli Bátáról történt, s ezt a filiális viszonyt valamilyen formában a zebegényi apátság megőrizte még akkor is, amikor már biztosan királyi kegyuraság alá tartozott.¹⁸⁷

Tanulmányunkban Pál bátai apát portréját próbáltuk megrajzolni, akiről feltűnően sok forrás maradt az utókorra. Köszönhető ez annak, hogy korának egyik leghírhedtebb pereskedője volt. E források vizsgálata lehetőséget adott egyrészt arra, hogy származását, családi kapcsolatait bemutassuk, másrészt cselekedetein keresztül emberi tulajdonságait is vizsgálhattuk. Pál apátságának időszakára azért is oda kell figyelni, hiszen azon időszak ez, amikor a bátai bencés apátság az ismeretlenség homályából egyszerre Magyarország egyik legjelentősebb kegyhelyévé vált. Ez a tény pedig még izgalmasabbá teszi Pál bátai apát közel negyedszázados kormányzását.

¹⁸¹ Zichy VI. 632-633. – Ekkor Zsigmond Cikádorról keltez oklevelet, így feltételezhető, hogy a közeli Bátán is megfordult. A szávai réveket a magyar seregek a Duna mellett vezető ősi hadiúton közelítették meg. Ez Budáról Tolnán át Bába, Mohács, Majsza irányába haladt a Dráváig. Buda és a Dráva-torkolat között a bátaszeremlei rév volt a katonailag legfontosabb átkelő a Dunán, valószínűleg itt csatlakoztak a királyi sereghez a keleti országrész bandériumai. ENGEL 1987, 87-88.

¹⁸² A mai Szebény (Baranya megye) területén lokalizálható. PRT. XII/B. 348; CSÁNKI II. 537.

¹⁸³ Zichy I. 40.

¹⁸⁴ Zichy I. 385. – Itt jegyezzük meg, hogy Benedek az első a zebegényi apátok közül, akit név szerint ismerünk.

¹⁸⁵ Zichy V. 530.

¹⁸⁶ Zichy VI. 84.

¹⁸⁷ Történelmi Tár 1901. 43. Az 1397-es esztergomi vizitáció a zebegényi apátot az esztergomi érsek joghatósága alá tartozónak mondja. SÜMEGI 1993. 143-154.

Irodalom

- ÁUO *Árpád-kori új okmánytár. I-XII.* Szerk. Wenczel Gusztáv. Pest-Budapest 1860-1874.
- Báta évszázadai 1993 *Báta évszázadai. Emlékkönyv a bátai apátság alapításának 900 éves évfordulójára.* Szerk.: V. Kápolnás Mária. Báta 1993.
- Bátaszék története 1997 *Bátaszék története a kezdetektől 1539-ig.* Bátaszék monográfiája I. Szerk.: Dobos Gyula. Bátaszék 1997.
- CSÁNKI 1890 – 1913 *D. CSÁNKI, Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I-III.* Budapest 1890-1913.
- ENGEL *P. ENGEL, Az utazó király. Zsigmond itineráriuma.* In: Művészet Zsigmond király korában. Tanulmányok. Budapest 1987, 87-88.)
- FEDELES 2005 *T. FEDELES, A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban.* Tanulmányok Pécs Történetéből 17. Pécs 2005.
- FEJÉR 1829 – 1844 *G. FEJÉR, Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I-XII.* Buda 1829-1844.
- FRAKNÓI 1878 *V. FRAKNÓI, Két hét olaszországi könyv- és levéltárakban.* In: Magyar Könyvszemle. 1878, 136-138.
- GYÖRFFY 1977 *GY. GYÖRFFY, A „lovagszent” uralkodása.* In: Történelmi Szemle. 1977. 3-4. sz. 554.
- HUIZINGA 1979 *J. HUIZINGA, A középkor alkonya.* Budapest 1979. 2-28.
- KISS 1988 *L. KISS, Földrajzi nevek etimológiai szótára.* Budapest 1988. II.
- KNAUZ 1890 *G. KNAUZ, A Garam melletti Szent Benedeki apátság története.* Budapest 1890, 71.
- K. NÉMETH *A. K. NÉMETH, A plébániai alsópapság a késő középkori Tolna megyében.* In: A Pécsi Egyházmegye vonzásában. Ünnepi tanulmányok Tímár György tiszteletére. Budapest 2007.
- KOLLER 1782-1812 *J. KOLLER, Historia episcopatus Quinqueecclesiarum. I-VII.* Posonni, Pesthini, 1782-1812.
- KÓNYI – HOLUB – CSALOG – DERCSÉNYI 1940 *M. KÓNYI – J. HOLUB.– J. CSALOG – D. DERCSÉNYI, A bátai apátság és Krisztus-vére ereklyéje.* Szekszárd 1940.
- KRISTÓ 1985 *GY. KRISTÓ, A fekete magyarok és a pécsi püspökség alapítása.* In: Acta Historica. T. LXXXII. Szeged 1985. 16.
- LASKAI 1507 *O. LASKAI, Quadragesimale Gemma fidei...Hagenau, 1507.* Egyetemi Könyvtár Budapest. RMK III. 38/c. Sermo LXI. Fol. D3/b.
- LUKCSICS 1931-1938 *P. LUKCSICS, XV. Századi pápák oklevelei. I-II.* (Monumenta Hungariae Italica) Budapest 1931-1938.
- MARTIKEL 1954 *Die Matrikel der Universitat Wien.* Publikationen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung. VI. I. B. Graz-Köln 1954.
- Mon.Vat. *Monumenta Vaticana Historiam Regni Hungariae Illustrantia.* Vatikáni magyar okirattár. I/1-6. Budapest 1881-1909.
- ÓDOR 2001 *J. G. ÓDOR, Bába-Régitemetővölgy.* In: Régészeti kutatások

- Magyarországon. Budapest 2001. 128.
- PATTON 1996 G. PATTON, *Újabb szempontok a koromszói apátság kutatásához*. In: A Völgység ezeregyszáz éve a kultúra és az életmód változásainak tükrében. Szerk.: Szita László és Szóts Zoltán. Bonyhád 1996.
- RANSANUS P. RANSANUS, *A magyarok történetének rövid foglalata*. (Közreadja: Blazovich László, Sz. Galántai Erzsébet) Budapest 1985.
- RÁTH 1862 K. RÁTH, *A magyar királyok hadjáratai hadjáratai, utazásai és tartózkodási helyei*. Győr, 1862.
- PRT *A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története. I-XII*. Szerk.: Erdélyi László. II. Budapest 1901-12.
- SCHRAUF 1890 K. SCHRAUF, *Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen*. Budapest 1890.
- SÜMEGI 1993. J. SÜMEGI, *Adalékok Báta, Cikádor és Zebegény monasteriológiájához*. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok. Budapest 1993/1-2.
- SÜMEGI 2005 J. SÜMEGI, *Adatok a középkori bátai búcsújáróhely topográfiájához*. A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve. XXVII. Szerk.: Gaál Attila. Szekszárd 2005.
- SÜMEGI 2006 J. SÜMEGI, *A bátai apátság kutatástörténete és alaprajzának rekonstrukciós kísérlete*. A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve. XXVIII. Szerk.: Gaál Attila. Szekszárd 2006.
- SÜMEGI 2007 J. SÜMEGI, *Búcsújárás, zarándoklat a középkori Tolna megyében*. A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve. XIX. Szerk.: Gaál Attila. Szekszárd 2007.
- SÜMEGI – V. KÁPOLNÁS 2005 J. SÜMEGI – M. V. KÁPOLNÁS, *A középkori bátai apátság és a Szent Vér templom története*. Múltunk cserepei. I. Bata 2005.
- SZÁZADOK 1885 SZÁZADOK (XIX.), Budapest 1885.
- SZERÉMI 1979 GY. SZERÉMI, *Magyarország romlásáról*. Ford: Erdélyi László. Budapest 1979.
- THURÓCZY 1978 J. THURÓCZY, *A magyarok krónikája*. Budapest, 1978.
- TÖRÖK 1859 J. TÖRÖK, *Magyarország primása*. Pest 1859.
- VÁRADI 1984 Z. VÁRADI, *A bátai sírkő és epigráfiai összefüggései*. In: A Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve. XII. Szekszárd 1984, 105-110.
- Zichy *A Zichy és vásonkeői Zichy-család idősebb ágának okmánytára*. Szerk. Nagy Imre, Nagy Iván, Véghely Dezső, Kammerer Ernő, Lukcsics Pál. I-XII. Budapest 1871-1931.
- ZSKO *Zsigmondkori Oklevéltár*. = A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Szerk. Varga János. I-VII. Budapest 1978-2001.

Resume

Tanulmányunkban a bátai bencés apátság történetét mutattuk be a 15. század első három évtizedében, amikor Pál bátai apát kormányozta az apátságot, aki korának egyik leghírhedtebb pereskedője volt. Családja a történelmi Szlavóniában, Szana vármegyében volt birtokos, s a család több tagját is említik a források. Apja Gergely, testvérei közül Miklós a nádor helyette, Gergely pedig esztergomi kanonok, az érsek káplánja volt. Ott találjuk őket Zsigmond király szolgálatában.

Pál apát emberi vonásait a fennmaradt források alapján tudjuk megrajzolni. Ebben a világias jelleg dominál, azaz apátként is olyan életvitelt folytatott, mint egy korabeli világi úr. 1406-ban például familiárisaival és saját szolgáltaival a szomszéd birtokos erdejében vadászott, 1405-ben egy jobbágy ügyében megtagadta az igazságszolgáltatást. Amikor a bodrogi alispán ezért felelősségre vonta, Pál apát kijelentette, hogy az alispánt nem tartja ispánjának és nem is tiszteli. A korszak egyik legnagyobb pereskedője volt, s ezekben a perekben néha hamis vádakkal is élt, ezért 1408-ban, mint patvarkodót elmarasztalták.

Ugyanakkor fontosnak tartotta azt is, hogy külföldi tanulmányokat folytasson. 1413-ban beiratkozott a bécsi egyetemre, káplánjával György bátai szerzetessel. Ez azért is figyelemre méltó, mert a középkori bencés szerzetesek közül mindössze hétről tudjuk, hogy egyetemi tanulmányokat folytatott, ezek közül három bátai szerzetes volt. Pál apát 1417 októberében kánonjogi doktorként tért haza Bécsből. Erőszakos egyénisége még itt is kiütöközt. 1416. február 22-én a kánonjogi előadásra ment, amikor megtámadták és megsebesítették. Ezért igazolást kért az egyetem tanácsától a konstanzi zsinat és az esztergomi érsek részére, arról, hogy ártatlanul vonta magára a támadást.

Pál apátként úgy viselkedett, mint egy világi úr. Ezt bizonyítja 1423-ban Töttössel megvívandó párbaja, hatalmaskodási ügyei, melyekben személyesen vett részt, sőt magánhadserege élén is részt vett rajtaütésekben, támadásokban. Valószínű ennek következtében fosztották meg apátságától 1424-ben.

Ugyanakkor Báta az ő apátsága idején vált országszerte ismert kegyhellyé, Szent Vér ereklyéjének köszönhetően. Az első ezt bizonyító adat Rozgonyi Simon országbíró 1411-ben kelt oklevele, melyben minden zarándoknak, kereskedőnek, vásárolónak, akik a Duna vizén, vagy szárazföldön érkeztek a bátai egyház határaihoz, vámmentességet biztosított. 1415-ben került sor Garai János híres zarándoklatára, fogadalmát követően, s ez országszerte híressé tette az apátságot, amelyet többször meglátogatott Zsigmond király is. Garai híres fogadalmát követő néhány éven belül olyan ismert lett a bátai kegyhely, hogy még a távoli Kolozsmonostorról is Bátára küldték a gyóntatók vezeklés céljából a nagyobb bűnt elkövetőket.

Pál apát idején kezdődött el a bátai apátság épületegyüttesének átépítése. A román-kori templomot elbontották, nyilván azért, mert a háromhajós bazilika nem volt alkalmas a nagy tömegben érkező zarándokok befogadására, s a Szent Vér ereklye nyilvános tiszteletére. Ezt követően egy teljesen új, a koldulórendi építészeti szabályoknak megfelelő templomot építettek, mely ritkaság a középkori építészet történetében. Átépítették a kolostort is, és bővítették egy középfolyosós épületrésszel. A források említik a szeremlei apáti rezidenciát is, melyet Pál apát építtetett.